

Набок Світлана Валеріївна

Українська Пушкініада: епістемологічні механізми відтворення символічного порядку

УДК 323.1:316.75

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2026-2.22>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Набок Світлана Валеріївна
кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник
Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса
Національної академії наук України
вул. Генерала Алмазова, 8, Київ,
Україна
ORCID: 0000-0002-8202-2590

У статті аналізуються способи осмислення пам'ятників Александра Пушкіна в українському науковому дискурсі, через які відтворюється символічний порядок публічного простору України. Актуальність теми зумовлена тим, що пам'ятники Александра Пушкіна тривалий час залишалися одними з найбільш поширених маркерів московської культурної присутності, однак у науковому дискурсі не ставали предметом системного аналізу, що створює розрив між їхньою усталеною присутністю як елементів символічного порядку та рівнем їхнього осмислення.

Метою статті є виявлення епістемологічних механізмів відтворення символічного порядку через аналіз способів осмислення пам'ятників Пушкіну в українському науковому дискурсі. Об'єктом дослідження є корпус текстів, у яких ці пам'ятники згадуються, описуються або інтерпретуються, що дозволяє простежити не лише їхню репрезентацію, але й способи формування знання про них.

Методологічну основу становить аналіз корпусу текстів, сформованого за допомогою Google Scholar, що включає академічні публікації, навчально-методичні матеріали та інші типи текстів. Застосовано метод суцільної вибірки за ключовим запитом із подальшою верифікацією результатів та відбором релевантних джерел, що дозволяє охопити різні рівні функціонування знання – від академічних досліджень до навчальних і популяризаторських текстів.

У результаті дослідження встановлено, що пам'ятники Пушкіну функціонують у межах специфічного режиму знання, який забезпечує їхню одночасну масову присутність і системну невидимість у науковому дискурсі. Виявлено кілька взаємопов'язаних епістемологічних механізмів цього процесу: вибірковість дослідницької уваги, нормалізація через мовні практики, фрагментарність і несистемність знання, а також інерційність інтерпретаційних рамок. Показано, що навіть за наявності емпіричних даних про пам'ятники їхня присутність часто відтворюється на рівні опису без переходу до аналітичного осмислення, що сприяє їхньому подальшому відтворенню як самоочевидних елементів простору.

Зроблено висновок, що символічний порядок публічного простору відтворюється через епістемологічні механізми, які визначають, що саме підлягає інтерпретації, а що залишається поза нею, тим самим закріплюючи статус пам'ятників у структурі символічного порядку публічного простору.

Ключові слова: символічний порядок; пам'ятники; Пушкін; політика пам'яті; епістемологія; публічний простір.

Вступ. Пам'ятники Александру Пушкіну тривалий час були одними з найбільш розповсюджених візуальних маркерів московської культурної присутності у публічному просторі України [14].

Їх поява на теренах України припадає на кінець XIX століття і пов'язана з імперською культурною політикою, зокрема з ювілейною кампанією 1899 року. Сформована у межах імперського культурного канону ще до початку Визвольних змагань [2], ця практика була реінтегрована в радянський культурний канон [7]. Вона не обірвалася і після 1991 року: пам'ятники Пушкіну не лише залишилися в публічному просторі, але й у низці випадків продовжували встановлюватися впродовж 1990-х – 2000-х років [6; 11].

Попри цю тривалу і поширену присутність, питання їхнього функціонування у публічному просторі та ролі у формуванні символічного порядку тривалий час не ставало предметом системного аналізу. У більшості випадків ці об'єкти фігурують у наукових текстах як другорядні елементи опису, що не потребують окремого осмислення. Водночас у ширшому контексті досліджень політики пам'яті подібні об'єкти розглядаються як елементи сим-

волічного освоєння простору, що фіксують ієрархії пам'яті та легітимні наративи у публічному середовищі [19; 20], однак такі підходи практично не застосовувалися до аналізу пам'ятників Пушкіну в Україні.

Мета та завдання. У цій статті аналізується не сама присутність пам'ятників, а те, як вона осмислювалася в українському науковому дискурсі впродовж років незалежності. Об'єктом дослідження є корпус текстів, у яких ці пам'ятники згадуються, описуються або інтерпретуються.

Метою статті є виявлення епістемологічних механізмів відтворення символічного порядку в Україні через аналіз способів осмислення пам'ятників Александра Пушкіна.

Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

- проаналізувати характер представленості пам'ятників Пушкіну в науковому корпусі текстів;
- виявити особливості мовних практик їхнього опису;
- дослідити характер знання про ці пам'ятники та ступінь його системності;
- простежити зміну інтерпретаційних рамок на прикладі окремих кейсів.

Методи дослідження. Емпіричну базу дослідження становить корпус текстів, сформований за допомогою Google Scholar. До нього увійшли наукові статті, матеріали конференцій, навчальні та навчально-методичні видання, у яких пам'ятники Пушкіну згадуються, описуються або інтерпретуються.

У процесі відбору матеріалу застосовано метод суцільної вибірки за ключовим запитом «пам'ятник Пушкіну» з подальшою верифікацією результатів. Із корпусу було вилучено тексти, що не відповідають тематиці дослідження (згадки про інші пам'ятники, аналіз літературних творів, нерелевантні контексти), а також тексти, де пам'ятники Пушкіну згадуються виключно в межах цитат. Натомість побіжні згадки були збережені як матеріал для аналізу мовних практик.

Аналітичний підхід ґрунтується на розумінні наукового дискурсу як простору виробництва знання, в межах якого формуються та відтворюються уявлення про символічний порядок [15; 16].

Результати. Попри кількісну поширеність пам'ятників Пушкіну в Україні, у сформованому корпусі текстів вони переважно не виступають об'єктом системного аналізу в науковому дискурсі. У більшості випадків ці об'єкти функціонують як другорядні елементи у ширших дослідницьких контекстах і не отримують самостійної аналітичної інтерпретації.

У сформованому корпусі текстів вдалося ідентифікувати лише 21 конкретний пам'ятник Пушкіну, тоді як загальна кількість таких об'єктів в Україні перевищувала 100. Отже, понад 80% пам'ятників не потрапляють у поле дослідницького інтересу і не стають предметом аналізу.

Це створює розрив між усталеною присутністю пам'ятників Пушкіну як елементів символічного простору та рівнем їхнього осмислення в науковому дискурсі.

Важливо, що йдеться не лише про відсутність детальних досліджень, а про специфічний режим незацікавленості: за поодинокими винятками, які розглядатимуться далі, ці об'єкти не розглядаються ні як мистецькі твори, ні як історично значущі локуси, ні як маркери московської культурної присутності, ні як точки соціального або політичного конфлікту. У більшості випадків вони взагалі не стають об'єктом інтерпретації, залишаючись на периферії наукового опису.

У цьому сенсі пам'ятники Пушкіну можуть бути проаналізовані через поняття “не-місць” (non-places), запропоноване Марком Оже, – просторів, які не набувають символічної насиченості і не потребують інтерпретації [17]. Йдеться не про буквальне перенесення цього поняття, а про його аналітичне використання: пам'ятники, які за своєю природою мають бути символічно навантаженими, фактично втрачають цей статус у межах наукового дискурсу.

Це дозволяє зафіксувати принципово важливий для подальшого аналізу механізм: масова присутність об'єктів не лише не гарантує їхньої видимості у знанні, але й може поєднуватися з їхньою системою невидимістю. У такій конфігурації саме нормалізованість присутності робить їх непомітними і знімає потребу в їхньому осмисленні.

Наступний рівень нормалізації пам'ятників Пушкіну проявляється у мовних практиках їхнього опису. Якщо на попередньому етапі йшлося про їхню невидимість як об'єктів аналізу, то на рівні номінації формується інший механізм – їхня “самозрозумілість”, яка не потребує пояснення і функціонує як елемент інституціоналізованого знання.

У значній частині текстів пам'ятники позначаються через мінімальні або взагалі відсутні означення: «Пушкіну», «О. Пушкіну», «О. С. Пушкіну». У таких випадках ім'я функціонує як самодостатній знак, який не потребує додаткової ідентифікації чи контекстуалізації. Навіть коли означення додаються, вони здебільшого мають узагальнений характер – «поет», «відомий поет», «видатний діяч», – і не фіксують конкретної культурної або політичної належності.

В окремих випадках з'являються уточнення «російський поет» або подібні формули, однак вони не є обов'язковими і не становлять стабільної норми. Аналіз корпусу показує, що такі означення співіснують із повністю немаркованими варіантами, а їх використання не демонструє тенденції до стабілізації як норми навіть у новіших текстах.

Це свідчить про формування специфічного режиму номінації, в межах якого ім'я Пушкіна функціонує як елемент “дефолтного” культурного знання [18]. У цьому режимі відсутність означення є не випадковістю, а показником максимальної нормалізації: фігура не потребує пояснення, оскільки передбачається як уже відома і зрозуміла.

Важливо, що така логіка зберігається і в текстах, створених після 2022 року. Навіть за умов радикальної зміни політичного контексту мовні практики не демонструють однозначного зсуву: ім'я продовжує вживатися без уточнень або з узагальненими означеннями, які не проблематизують його статус.

Це дозволяє говорити про інерційність дискурсу, який змінюється повільніше, ніж політичні обставини, і продовжує відтворювати попередні моделі опису.

У такій конфігурації мова виступає не нейтральним інструментом опису, а одним із ключових механізмів відтворення символічного порядку. Саме через мовні практики закріплюється статус Пушкіна як фігури, що не потребує пояснення, а отже – як елементу культурної норми, який не підлягає сумніву.

Поряд із вибірковою дослідницькою увагою та нормалізацією через мовні практики важливу роль у відтворенні символічного порядку відіграє

характер знання про пам'ятники, що формується у науковому дискурсі. Аналіз корпусу текстів показує, що це знання має фрагментарний і несистемний характер і не утворює цілісної картини ані щодо історії встановлення пам'ятників, ані щодо логіки їхнього поширення.

Попри наявність окремих спроб опису і класифікації, відомості про пам'ятники Пушкіну подаються у вигляді розрізнених фактів, які не завжди узгоджуються між собою. У різних текстах ті самі об'єкти можуть описуватися по-різному, а їхні характеристики подаються як очевидні без належного обґрунтування.

Найбільш показовим у цьому сенсі є використання категорії “першості”. У низці публікацій пам'ятники Пушкіну позначаються як “перші в місті” або як “найдавніші з тих, що збереглися”, однак ці формули не є однорідними і часто мають уточнювальний характер. Зокрема, у частині текстів пам'ятник Пушкіну в Харкові визначається як перший серед зразків міської скульптури, що збереглися до нашого часу [10; 12; 8]. Водночас ці уточнення, як правило, не супроводжуються поясненнями того, які саме об'єкти не враховуються і з яких причин. У результаті “першість” функціонує не як перевірювана історична характеристика, а як усталена описова формула, що відтворюється без додаткової рефлексії.

Харківський кейс демонструє цю логіку особливо виразно. Як показують дослідження, першим пам'ятником у місті був пам'ятник Тарасові Шевченку, встановлений у приватному просторі через обмеження з боку міської влади, що дозволяє говорити про його пріоритет у хронології встановлення пам'ятників у місті [6].

Таким чином, статус “першості” виявляється не фіксованою історичною характеристикою, а результатом вибіркового включення або виключення об'єктів із поля опису, що дозволяє відтворювати домінуючі інтерпретаційні моделі навіть за наявності альтернативних емпіричних даних. У цьому випадку змінюється не сам набір фактів, а принцип їхнього врахування. Те, що раніше сприймалося як очевидне, виявляється залежним від меж аналізу – зокрема від критеріїв, за якими визначається, які об'єкти включаються до розгляду як релевантні. У результаті “першість” постає не як об'єктивна характеристика, а як наслідок інтерпретаційного відбору і визначається способом її опису.

Окремим проявом несистемності знання є циркуляція тверджень про походження або запланованість пам'ятників, які не супроводжуються їхньою верифікацією. Зокрема, у дослідженні, присвяченому пам'ятнику Леніну на Бессарабці, згадується використання для нього п'єдесталу, призначеного для пам'ятника Пушкіну біля Оперного театру, однак у самому тексті не уточнюються ані обставини створення цього п'єдесталу, ані подальша

доля об'єкта, для якого він призначався [4]. Поруч із цим у корпусі наявні згадки іншого походження – зокрема у спогадах, де йдеться про плани встановлення пам'ятника Пушкіну в Києві біля Оперного театру, які згодом не були реалізовані [13]. В обох випадках йдеться про уривчасті відомості про об'єкти, які або не існують, або не можуть бути однозначно ідентифіковані. Такі відомості залучені до наукового обігу без подальшої перевірки і залишаються в ньому без спроб уточнення або зіставлення. У результаті різні, не повністю узгоджені між собою наративи співіснують як самодостатні елементи опису.

Окремим наслідком такої логіки є формування корпусу так званих “пам'ятників-примар” – об'єктів, які або існували у публічному просторі, але не отримали належної фіксації у знанні, або ж відомі лише через фрагментарні й неперевірені згадки. Як показує аналіз корпусу текстів, вдалося ідентифікувати та локалізувати лише 21 пам'ятник Пушкіну, тоді як за оцінками, що також фігурують у досліджуваних матеріалах, їхня загальна кількість в Україні могла сягати близько сотні [14]. Така розбіжність свідчить не лише про прогалину у знанні, а й про специфічний режим його формування, у межах якого значна частина об'єктів фіксується фрагментарно або не фіксується взагалі.

Після демонтажу ця прогалина лише посилюється. Частина пам'ятників, які існували, але не були належним чином зафіксовані, безслідно зникають не лише з фізичного простору, а й із поля знання. У цьому сенсі йдеться не просто про втрату матеріальних об'єктів, а про звуження самого корпусу відомостей про них. Тож демонтаж супроводжується не лише трансформацією символічного порядку, а й редукцією знання про його попередні конфігурації.

Водночас трансформація знання про пам'ятники відбувається і через зміну значень, яких дослідники надають уже зафіксованим подіям, пов'язаним із цими об'єктами. Одним із прикладів, що дозволяє простежити зміну інтерпретаційних рамок, є харківський кейс підриву пам'ятника Александру Пушкіну у 1904 році [9; 2; 1; 3], який демонструє, як одна і та сама подія отримує різні значення залежно від способу її прочитання.

У ранніх описах цей інцидент інтерпретується передусім як акт порушення порядку – злочин, хуліганство або політично мотивоване насильство. У радянських публікаціях він прямо пов'язується з діяльністю «українських буржуазних націоналістів», а сама спроба підриву кваліфікується як ворожий акт проти російської культури [9]. У такому режимі інтерпретації пам'ятник функціонує як легітимний і самоочевидний елемент міського простору, а дія, спрямована проти нього, – як відхилення від норми, що підлягає осуду і покаранню.

У подальших текстах ця подія згадується як окремий історичний епізод, однак без суттєвого переосмислення її значення. Вона фіксується як факт, але не включається у ширший аналітичний контекст, що фактично відтворює попередню інтерпретаційну рамку, не ставлячи її під сумнів. Водночас у роботах І. Гирича цей епізод включається у ширший контекст політичної боротьби як елемент «війни монументів», тоді як у С. Величенка він інтерпретується як одна з ранніх форм політичного насильства [2; 1].

У новіших інтерпретаціях, зокрема в навчальних і популяризаторських текстах, підрив пам'ятника подається як дія з чітко сформульованою мотивацією, пов'язаною з критикою імперської культурної політики [3]. У цьому випадку змінюється не лише оцінка дії, але й статус самого пам'ятника, який перестає сприйматися як нейтральний об'єкт і набуває чітко окресленого символічного навантаження.

Важливо, що йдеться не про появу нових фактів про подію 1904 року, а про зміну інтерпретаційної рамки, в межах якої ці факти набувають значення. Та сама дія – підрив пам'ятника – у різних режимах прочитання може кваліфікуватися як злочин, як другорядний історичний епізод або як симптоматичний прояв конфлікту навколо символічного контролю над простором.

У цьому сенсі харківський кейс демонструє, що символічний порядок визначає не лише те, які об'єкти присутні у публічному просторі, але й те, як інтерпретуються дії щодо них. Поки пам'ятник функціонує як самоочевидний і легітимний елемент цього порядку, будь-яке втручання в нього інтерпретується як девіація. Водночас поява альтернативних інтерпретацій не означає негайної трансформації самого порядку, але свідчить про його поступове проблематизування, в межах якого ті самі дії починають набувати іншого значення.

Таким чином, підрив пам'ятника Пушкіну у 1904 році постає не лише як історичний факт, але як аналітичний інструмент для простеження зміни режимів інтерпретації і, відповідно, змін у способах осмислення символічного порядку.

Висновки. Проведений аналіз показує, що тривала присутність пам'ятників Олександрі Пушкіну в українському публічному просторі не може бути пояснена виключно їхньою історичною тяглістю або культурною значущістю. Вона забезпечувалася специфічним режимом виробництва та відтворення знання, у межах якого ці об'єкти одночасно залишаються масово представленими і водночас не стають предметом системного осмислення.

Цей режим включає кілька взаємопов'язаних епістемологічних механізмів, які забезпечують його відтворення. По-перше, масова присутність поєднується з вибірковістю дослідницької уваги: значна частина пам'ятників не потрапляє у поле

аналізу і функціонує як самоочевидні елементи простору. По-друге, нормалізація відтворюється через мовні практики, у межах яких ім'я Пушкіна функціонує як самодостатній знак, що не потребує уточнення і виводиться за межі конкретного і культурного контексту. По-третє, ця логіка закріплюється в ширшому полі виробництва знання, де побіжні згадки, навчальні тексти та міждисциплінарні запозичення відтворюють уявлення про цю фігуру як таку, що не потребує пояснення.

Водночас навіть у тих випадках, коли пам'ятники потрапляють у фокус уваги, ця видимість залишається обмеженою. Опис через окремі характеристики – давність, “першість”, туристичну привабливість – дозволяє фіксувати їхню присутність, не переводячи її у площину аналізу. Співіснування різних, інколи суперечливих інтерпретацій, які не вступають у конфлікт між собою, додатково стабілізує їхній статус.

Разом із тим аналіз показує, що ця стабільність поєднується з нестабільністю самого знання про пам'ятники. Брак узагальнюючих досліджень, фрагментарність даних і неузгодженість окремих тверджень призводять до того, що навіть базові характеристики об'єктів – зокрема “першість” – виявляються залежними від інтерпретаційних рамок і можуть змінюватися разом із ними.

Харківський кейс підриву пам'ятника Пушкіну у 1904 році ілюструє цю залежність на рівні інтерпретації подій. Одна і та сама дія в різні періоди може кваліфікуватися як злочин, як другорядний історичний епізод або як політичний жест, спрямований проти символічної присутності імперського культурного проєкту. У цьому випадку змінюється не сам факт події, а спосіб його прочитання, що відображає зміну інтерпретаційних рамок у межах символічного порядку.

У цьому сенсі стійкість пам'ятників Пушкіну постає не як результат їхньої активної підтримки, а як ефект способу, у який вони включені в систему знання. Їхня “самозрозумілість” забезпечується не лише інституційними чи політичними практиками, але й повсякденними механізмами – вибірковістю уваги, мовними моделями опису, освітніми практиками та фрагментацією знання.

Таким чином, епістемологічні механізми, виявлені в межах аналізу наукового дискурсу, забезпечують відтворення символічного порядку публічного простору, визначаючи, які об'єкти та події потрапляють у поле аналізу, а які залишаються поза ним.

Отримані результати відкривають перспективу подальшого аналізу взаємозв'язку між символічним порядком публічного простору та формуванням ціннісних орієнтацій. Зокрема, виявлені епістемологічні механізми відтворення “самозрозумілості” окремих фігур дозволяють поставити питання про те, як національний пантеон функціонує як інструмент репрезентації та закріплення цінностей.

У цьому контексті особливого значення набуває аналіз трансформацій таких механізмів в умовах російсько-української війни, яка змінює як інтерпретаційні рамки, так і самі критерії включення об'єктів до символічного простору. Це, своєю чергою, відкриває можливість дослідження динаміки формування національного пантеону як простору репрезентації ціннісних орієнтацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Величенко С. Від Богдана до Руслани, або 1654 рік у 2004 році. Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник. Вип. 9–10: Patria / за ред. В. Кравченка. Харків: ТОВ «НТМТ», 2008. С. 302–318. URL: <https://cius-archives.ca/items/show/1829>
2. Гирич І. Історія України нового часу в сучасній шкільній освіті. Київ: ВД «Стилос», 2009. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/memory.gov.ua-data-upload-publication-main-ua-1199-12345678-pdf/memory.gov.ua-data-upload-publication-main-ua-1199-12345678-pdf.pdf>
3. Гісем О. В., Мартинюк О. О. Історія України. 10 клас: Розробки уроків. Харків: Ранок, 2011. URL: https://uchilkaist.ucoz.ru/_ld/2/224_____10-_2-.pdf
4. Кондель-Пермінова Н. Переосмислення місця, де стояв пам'ятник Леніну в Києві. Художня культура. Актуальні проблеми. 2016. № 12. С. 95–109. <https://doi.org/10.31500/1992-5514.12.2016.178892>
5. Красіков М. М. Слобідська Україна: маркери культурної ідентичності мешканців регіону часів російської агресії. У: Ідентичності в умовах пограниччя (9–10 лютого 2023 р.) / за заг. ред. В. Кравченка. Ужгород: ТОВ «PIK-У», 2024. С. 134–144. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/78196>
6. Ляпіна Л. Діяльність національно-культурних товариств у південному регіоні України на сучасному етапі. 2019. URL: <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/32b17310-e219-4fb1-820b-d77dd428ccbb/content>
7. Міхеєва О. К. Державна ідеологія та конструювання спільної пам'яті про минуле: організоване забуття та феномен пригадування (на прикладі пам'ятників Донецька). У: Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: матеріали другої наукової конференції (Донецьк, 14 квітня 2006 р.). Донецьк: ДонДУУ, 2006. С. 175–184. URL: https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/93/mikheieva_derzhavna%20ideolohija.pdf?sequence=1&isAllowed=y
8. Проценко Л. В. Перспективи післявоєнного розвитку культурно-пізнавального туризму у Харківській області: кваліфікаційна робота (спец. 242 «Туризм»). Полтава, 2023. URL: <http://dSPACE.puet.edu.ua/handle/123456789/13238>
9. Пушкін в Одесі / за ред. П. І. Збандуто. Одеса: Одеське обласне видавництво, 1949. 205 с.
10. Резван О. О., Кур'янова О. В., Малюкова О. Ю., Пономарьов О. С. Навчальні тексти з мовної підготовки: навч. посібник. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. URL: <https://eprints.kname.edu.ua/53213/>

11. Середа В. В. Місто як lieu de mémoire: спільна чи поділена пам'ять? Приклад Львова. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2008. Вип. 2. С. 73–99. URL: <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/sociology/article/viewFile/1808/1872>

12. Шпурік К. Особливості формування історико-культурної спадщини Харківської області. *Часопис соціально-економічної географії*. 2014. № 16(1). С. 189–193. URL: <https://periodicals.karazin.ua/soccongeo/article/view/353/225>

13. Штундер З. Микола Лисенко і Станіслав Людкевич. У: Кушнірук О. П. (ред.). *Музична україністика: сучасний вимір. Постать Миколи Лисенка в європейському й національному історико-культурному контексті*. Вип. 7. Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2012. С. 74–86. URL: <https://www.etnolog.org.ua/pdf/stories/zbirnyky/2012/mu7.pdf#page=74>

14. Texty.org.ua. Я помню чудное мгновенье... ракета влучила у дім. Чому Україна має позбутися пам'ятників і вулиць Пушкіну. 2022. URL: <https://texty.org.ua/articles/106161/ya-pomnyu-chudnoe-mhnovene-raketa-vluchyla-u-dim-chomu-ukrayina-maye-pozbutysya-pamyatnykiv-i-vulyc-pushkinu/>

15. Фуко М. Археологія знання. Київ: Основи, 2003. 312 с.

16. Assmann A. *Cultural Memory and Western Civilization: Functions, Media, Archives*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. 401 p.

17. Augé M. *Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. London: Verso, 1995. 122 p.

18. Berger P. L., Luckmann T. *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Anchor Books, 1966. 240 p.

19. Nora P. *Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. Representations*. 1989. No. 26. P. 7–24.

20. Young J. E. *The Texture of Memory: Holocaust Memorials and Meaning*. New Haven: Yale University Press, 1993.

REFERENCES:

1. Velychenko, S. (2008). Vid Bohdana do Ruslany, abo 1654 rik u 2004 rotsi [From Bohdan to Ruslana, or 1654 in 2004]. In V. Kravchenko (Ed.), *Skhid-Zakhid: Istoryko-kulturolohichniy zbirnyk* (Vol. 9–10, pp. 302–318). Kharkiv: TOV «NTMT». URL: <https://cius-archives.ca/items/show/1829> [in Ukrainian]
2. Hyrych, I. (2009). *Istoriia Ukrainy novoho chasu v suchasniy shkilnii osviti* [Modern history of Ukraine in contemporary school education]. Kyiv: Stylos. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/memory.gov.ua-data-upload-publication-main-ua-1199-12345678-pdf/memory.gov.ua-data-upload-publication-main-ua-1199-12345678-pdf.pdf> [in Ukrainian]
3. Hysem, O. V., & Martyniuk, O. O. (2011). *Istoriia Ukrainy. 10 klas: Rozrobky urokiv* [History of Ukraine. Grade 10: Lesson plans]. Kharkiv: Ranok. URL: https://uchilkaist.ucoz.ru/_ld/2/224_____10-_2-.pdf [in Ukrainian]

4. Kondel-Perminova, N. (2016). Pereosmyslennia mistsia, de stoiav pamiatnyk Leninu v Kyievi [Rethinking the place where the Lenin monument stood in Kyiv]. *Khudozhnia kultura. Aktualni problemy*, (12), 95–109. <https://doi.org/10.31500/1992-5514.12.2016.178892> [in Ukrainian]
5. Krasikov, M. M. (2024). Slobidska Ukraina: markery kulturnoi identychnosti meshkantsiv rehionu chasiv rosiiskoi ahresii [Sloboda Ukraine: markers of cultural identity under Russian aggression]. In V. Kravchenko (Ed.), *Identychnosti v umovakh pohranychchia* (pp. 134–144). Uzhhorod: TOV «RIK-U». URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/78196> [in Ukrainian]
6. Liapina, L. (2019). Diialnist natsionalno-kulturnykh tovarystv u pivdenomu rehioni Ukrainy na suchasnomu etapi [Activities of national-cultural societies in southern Ukraine]. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/32b17310-e219-4fb1-820b-d77dd428c-cbb/content> [in Ukrainian]
7. Mikheieva, O. K. (2006). Derzhavna ideolohiia ta konstruiuvannia spilnoi pamiaty pro mynule: orhanizovane zabuttia ta fenomen pryhaduvannia [State ideology and construction of shared memory]. In *Suchasni suspilni problemy u vymiri sotsiolohii upravlinnia* (pp. 175–184). Donetsk: DonDUU. URL: https://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/93/mikheieva_derzhavna%20ideolohija.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian]
8. Protsenko, L. V. (2023). Perspektyvy pisliavoiennoho rozvytku kulturno-piznavalnogo turyzmu u Kharkivskii oblasti [Post-war tourism development prospects]. Poltava. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/13238> [in Ukrainian]
9. Pushkin v Odesi [Pushkin in Odesa]. (1949). Odesa: Odeske oblasne vydavnytstvo. [in Ukrainian]
10. Rezvan, O. O., Kurianova, O. V., Maliukova, O. Yu., & Ponomarov, O. S. (2019). *Navchalni teksty z movnoi pidhotovky* [Educational texts]. Kharkiv: KhNUMH. URL: <https://eprints.kname.edu.ua/53213/> [in Ukrainian]
11. Sereda, V. V. (2008). Misto yak lieu de mémoire: spilna chy podilena pamiat? [City as a lieu de mémoire: shared or divided memory?]. *Visnyk Lvivskoho universytetu*, (2), 73–99. URL: <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/sociology/article/view-File/1808/1872> [in Ukrainian]
12. Shpurik, K. (2014). Osoblyvosti formuvannia istoryko-kulturnoi spadshchyny Kharkivskoi oblasti [Cultural heritage formation]. *Chasopys sotsialno-ekonomichnoi heohrafii*, 16(1), 189–193. URL: <https://periodicals.karazin.ua/socecongeo/article/view/353/225> [in Ukrainian]
13. Shtunder, Z. (2012). Mykola Lysenko i Stanislav Liudkevych [Mykola Lysenko and Stanislav Liudkevych]. In O. Kushniruk (Ed.), *Muzychna ukrainistyka: suchasnyi vymir* (Vol. 7, pp. 74–86). Kyiv: IMFE. URL: <https://www.etnolog.org.ua/pdf/stories/zbirnyky/2012/mu7.pdf#page=74> [in Ukrainian]
14. Texty.org.ua. (2022). Ya pomniu chudnoe mgnovienie... raketa vluchyla u dim [I remember a wonderful moment... a missile hit the house]. URL: <https://texty.org.ua/articles/106161/ya-pomnyu-chudnoe-mhnoveneraketa-vluchyla-u-dim-chomu-ukrayina-maye-pozbuty-sya-pamyatnykiv-i-vulyc-pushkinu/> [in Ukrainian]
15. Foucault, M. (2003). *Arkheolohiia znannia* [The Archaeology of Knowledge]. Kyiv: Osnovy. [in Ukrainian]
16. Assmann, A. (2011). *Cultural Memory and Western Civilization: Functions, Media, Archives*. Cambridge: Cambridge University Press.
17. Augé, M. (1995). *Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. London: Verso.
18. Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Anchor Books.
19. Nora, P. (1989). Between memory and history: Les lieux de mémoire. *Representations*, (26), 7–24.
20. Young, J. E. (1993). *The Texture of Memory: Holocaust Memorials and Meaning*. New Haven: Yale University Press.

The Ukrainian Pushkiniad: epistemological mechanisms of the reproduction of the symbolic order

Nabok Svitlana Valeriivna

Candidate of Historical Sciences, Junior Research Fellow

Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine

General Almazov str., 8, Kyiv, Ukraine

ORCID: 0000-0002-8202-2590

The article analyzes the ways in which monuments to Alexander Pushkin are interpreted in the Ukrainian-language academic discourse, through which the symbolic order of public space in Ukraine is reproduced. The relevance of the topic stems from the gap between their established presence as elements of the symbolic order and the insufficient level of their systematic scholarly interpretation, which limits the possibility of their critical reconsideration. The aim of the article is to identify the epistemological mechanisms of the reproduction of the symbolic order through the analysis of how Pushkin monuments are conceptualized in Ukrainian-language academic texts. The study is based on a corpus of texts in which these monuments are represented and interpreted, making it possible to trace both their representation and the ways knowledge about them is produced and stabilized.

The methodological framework relies on corpus analysis using materials collected via Google Scholar, including academic publications, teaching materials, and other types of texts. Continuous keyword sampling was applied, followed by verification and selection of relevant sources, allowing the study to capture different levels of knowledge production and circulation.

The results show that Pushkin monuments function within a specific regime of knowledge production that ensures their simultaneous widespread presence and systematic invisibility in academic discourse. Several interrelated epistemological mechanisms are identified, including selectivity of scholarly attention, normalization through linguistic practices, fragmentation of knowledge, and inertia of interpretative frameworks. It is demonstrated that even when empirical data about the monuments are available, their presence often remains at the level of description without being transformed into analytical reflection.

The study concludes that the symbolic order of public space is reproduced through epistemological mechanisms that determine what is subject to interpretation and what remains outside it, thereby sustaining the structure of symbolic hierarchies in public space.

Key words: symbolic order, monuments, Pushkin, memory politics, epistemology, public space.

Дата першого надходження статті до видання: 14.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026